

1976 ★ 2026

M3

*Borroka
ez da eten.*

Martxoak 3aren 50. urteurrenean

**Gogoan ditugu hildakoak
eta haien iraultza grina.**

*Recordar a los muertos sin recordar
sus sueños es matarlos por segunda vez.*
IMANOL OLABARRIA

Urtero gogoratzen digu egutegiak martxoaren 3an jazotakoa, gasteiztarron memoria kolektiboan gorriz markatutako data. Aurten, 50. urte bete dira 1976ko gertakarietatik, eta Gasteizko GKStik ere, gure ekarpena egin nahi izan dugu memoria iraultzailea bizirik mantendu eta haustura politikoaren aldarria eguneratzeko. Horretarako, buru belarri ibili gara kurtso hasieratik auzoz auzo gazte komiteak, hitzaldiak edota ekitaldiak antolatzen. Lan militante horren baitan kokatzen dugu esku artean duzun fanzinea ere, literaturatik eta bestelako euskarrietatik ere borrokari ekarpena egin dakiokelako ustean.

Fanzineak garai hartan gertatutakoa modu aberatsagoan zabaltzeko aukera ematen digu, belaunaldi berrietan transmisioa sustatu eta Gasteizko Sarraskian hil zituzten kideak ez ezik, horren aurretik eta ondoren egondako borroka guztia omentzeko eta gaur egunera ekartzeko. Memoria iraultzailea bizirik mantentzeko.

Bertan bildu ditugun testuak askotarikoak dira. Horien aurretik martxoak 3ari buruzko datuak bildu ditugu, borroka prozesuaren dimentsioaz jabetu eta testu literarioak kokatzeko. Parte hartzaileetako batzuk zuzenean bizi izan zuten garai hura: asanbladak, fabriketako piketeak, poltsa hutsen martxak, barrikadak, martxoaren 3ko sarraskia... Asko lehen lerroan egon ziren borroka prozesuan zehar. 1976ko grebari buruzko kontakizun bana eskatu diogu bakoitzari: jazotakoari buruzko hausnarketak, gogoan dituzten momentuak. Gaur egunera ekarri nahiko lituzketenak.

Parte hartu dugun gainontzekoak gaur egungo Gasteizko gazteak gara. Gurea aurreko ziklo politikoaren ajean jaiotako belaunaldia da: mantra bat bezala errepikatu digute iraultza sozialista umekeria dela, iraganeko kontua, akaso; errebeldea izatea ondo dagoela, baina lasai egoteko, gehiegi molestatu gabe. Gure hiriaren historiak, ordea, erakusten digu aldaketa handiak posible direla. Ez gara zertan ogi apurrekin konformatu. Gure klasea, antolatuta, gai dela etsaiari aurre

egiteko. Etsipenari aurre egiteko. Egungo gazteon prespektibak bildu nahian, esan bezala, hainbat gasteiztari luzatu diegu gonbita gai honen inguruan hausnartu eta memoria ariketa hori testu literario baten bidez egiteko. Hainbat ilustratzailek ariketa berdina egin dute, marrazkien bidez.

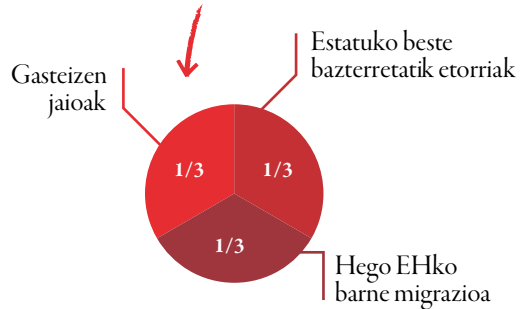
Lan guztiak behin eta berriz errepikatzen ari garen lema batek biltzen ditu: borroka ez da eten. Ez dugulako memoria desitxuratu edo despolitizaturik nahi; ez dugu nahi Gasteizko Sarraskia erregimen kapitalistaren ustekabeko tragedia bat bezala irudikatzerik. Badakigu garai horretan agintzen zuten berdinek inposatzen digutela orain gerra, Estatu autoritarioa eta faxismoa. Guri dagokigu, Gasteizko langile klaseari, eta bereziki, gazte langileoi, martxoak 3ko iraultza grina bizirik mantentzea. Borrokak aktualizatu eta orandik ere zapaltzen gaituen klase diktadurarekiko alternatiba bat eraikitzea. Azken muturrera arte eramatea 1976an piztu zen txinparta. Borrokan jarraitzea da egin dezakegun omenaldi onena. Bidean ikusiko dugu elkar.

GASTEIZEN METAMORFOSIA:

INDUSTRIA BERRIA ETA LANGILE KLASEAREN GORPUZTEA

Populazioaren bilakaera

- 1950 → **52.445**
  - 1975 → **173.137**
- **%60** Fabriketako langileak

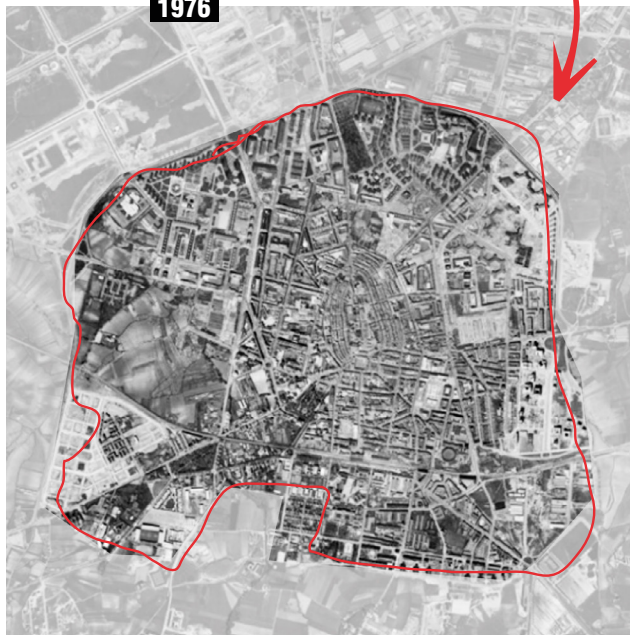

Auzo berriak

Zaramaga, Aranbizkarra, Arana, Judizmendi, Adurtza, Errota, El Pilar, Errekaleor, Ariznabarra, Abetxuko...

Fabrika berriak

- Mevisa
- Aranzabal
- Gabilondo
- Ugo
- Apellaniz
- Orbegozo
- Cablenor
- Talleres Velasco
- Industrias Galycas

LANGILEEN KONTZIENTZIA HARTZE KOLEKTIBOA

Kronologia azkar bat

- 1973ko urriak 16 • **Petrolioaren krisia** mendealdean. Bizi baldintzen kaskartzeko progresiboa.
- 1975eko irailak 27 • Frankismoko **azken fusilamenduak**. Txiki, Otaegi eta FRAPeko 3 militante erailak.
- 1975eko azaroak 22 • Francoren heriotza, ohean.
- 1976ko GREBA
  - Urtarrilak 8 • Forjas Alavesaseko langileek greba egiten hastea erabaki.
  - Urtarrilak 9 • **Mevisa, Aranzabal, Gabilondo, Ugo, Apellaniz, Orbegozo, Cablenor, Talleres Velasco eta Industrias Galycas grebara** atxikitu.
  - Urtarrilak 16 • Forjaseko **20 langile** arrazoi politikoengatik **kaleratuak**.
  - Urtarrilak 21 • **Emakumeak**, gehienbat etxeko andreak, **asanblada propioan** biltzen hasi.
  - Urtarrilak 22 • Gasteiz mailako **lehen asanblada orokorra**. Aldarriak bateratu (soldataren igoera lineala, gutxien duenari gehien igoz), eta **eskakizun politikoak** gehitu (atxilotuak astaku, kaleratuak berhartu). **Erresistentzia kutxa** abiatu.
  - Urtarrilak 29 • Sindikatu bertikala kanporatu. **Langileen autoantolakuntza**: partehartze zuzena eta bozkaketak eskuak altxatuta. Patronalarekin negoziaketa asanbladetan aukeratutako ordezkarien bidez.
  - Otsailak 12 • Ehundaka emakume **poltsa hutsten martxan**, bizitzaren garestitzea salatzen. Handik aurrera astero errepikatuta.
  - Otsailak 16 • **Lehen greba orokorra**. Ikasleak ere batu. Atxilotuak askatzea lortu.
  - Otsailak 27 • **Asanblada orokorra**, greban ez zeuden langileak borrokara batzeko.
  - Martxoak 1 • **Auzoetako asanbladak** sortu (fabriketako langileak, etxeko andreak, dendariak, ikasleak... auzoz auzo batu).
  - Martxoak 2 • **Asanblada orokor masiboa**. Kapitalismoaren gaindipenaz eta langileen iraultzaz hitz egin.
  - Martxoak 3 ★ **Greba orokorra**. 70 enpresa geldituta. Populazio aktiboaren %80a greban. **Gasteizko Sarraskia**.

“¿Todo el poder para la asamblea!”

GASTEIZKO SARRASKIA

1976KO MARTXOAREN 3A

- *El Charli que está allá y J-2 y J-3 desalojen la iglesia como sea. Cambio.*

16:50

Asanblada orokorra San Franzisko elizan, Zaramaga.

- Gutxienez 4000 pertsona baruta
- Barrikadak inguruko kaleetan

- *No se puede desalojar porque está repleta de tios. Por las afueras estamos rodeados de personal, va a haber que emplear las armas. Cambio.*

Zaurituak Gutxienez 150, 100tik gora balaz.

- *¿Que manden fuerzas, hemos tirado más de 2.000 tiros. Cambio.*
- *Vamos a ver, ese fuego ¿qué ha sido? ¿Ha sido al aire? Cambio.*
- *Abí hay tiros y hay de todo. Cambio.*

Eraildakoak

Romualdo Barroso Chaparro	José Castillo García
Francisco Aznar Clemente	Bienvenido Pereda Moral
Pedro María Martínez Ocio	

- *...aquí ha habido una masacre. Cambio.*
- *De acuerdo, de acuerdo...*
- *Pero de verdad, una masacre.*

Geroko elkartasun protestetan eraildakoak

Gabriel Rodrigo Knafo (Tarragonan)
Vicente Antón Ferrero (Basaurin)
Mario Marotta (Erroman)

-(...) *Ya tenemos dos camiones de munición. O sea que actuar a mansalva y a limpiar, nosotros que tenemos las armas, a mansalva y sin duelo de ninguna clase...*

KLASE ELKARTASUNA ETA DUINTASUNA

Martxoak 5: hileta Katedral Berrian

Duintasunaren martxa bihurtu, manifestazio inprobisatu bat.

- Gasteizen historiako mobilizazio jendetsuena
- 100.000 pertsona inguru

Martxoak 8: erantzun antolatua eta atxilotetak

Greba orokorra Hego EHn

- Egon den grebarik handiena
- Gasteizko hainbat grebalari atxilotuak

Protestek mugak gainditu eta Estatu guztira zabaldu, baita Europara ere.

1976ko Gasteizko jaiak

Sektore zabalek bultzatuta, festak zapuztuta: ospatzeko ezer ez, eta justizia eske.

*Gaur gaurkoz inor ez da auziperatua
izan eta erailketen erantzuleek inpunitate
oso jarraitzen dute.*

IRATI FERNANDEZ DE OKARIZ

Gasteiz, 2004

01

bezperan, terraza baten bueltan hiru kaña eta bi ardo beltz. bihar nire etxean geratuko gara manira elkarrekin joateko. kaleak kartekez beteta daude. ez dira biharko maniko kartelak soilik.

zure **amonak** kontatu zizun:

leihoan jarrita dena ikusi zutela
haiei ere miratik begiratu zietela
aita non zegoen ez zekitela
beheko txirrina jo eta jo zegoela
eta atea bere kabuz bezala irekitzen zela
oihuak leihotik behera
“aterako naizela”
amorrua txikitatik ikasten dela.

zure **zuk** diozu:

atzo unian irakasle faxista bota nahi zenutela
poliziak ziruditen irakasleak zeudela
irakasleak ziruditen poliziak etorri zirela
pankarta bat jarri eta kendu dizuetela
bihar beste bat jarriko duzuela.

edalonziak tabernan barruan utzi eta etxera bueltan eliza izateari aspaldi utzi zion elizatik pasa gara. gero amari galdetuko diogu ea bera non ibili zen egun hartan. **amak** gu non ibili garen galdetuko digu bueltan.

zure **aitak** azaldu zizun:

Adurtzan ere zain zeudela
pikete disuasorioak egin zituztela
kaskodun poliziak bazetorrela
eta kotxe bakarra iritsi zela,
langile auzoz eraikitako hiria sutan zegoela.

zure **aitonak** esan zizun:

bera kanposantuan ezkutatu zela
orduak eman zituela
eta itxaron bitartean pentsatzen zuela,
franco jada hila zela
antolatuz egin daitekeela,
atera kalera.

Atera

AMAIA ERRASTI

Arrasate, 1956

76'an magisteritzako ikaslea

En aquellas fechas yo era una joven estudiante que como otros muchos chicos y chicas guipuzcoanas y vizcaínas había venido a la capital alavesa a estudiar.

Venir a la capital tenía connotaciones diferentes, ya que además de salir del paraguas protector de la familia, era una gran oportunidad para conocer a gente nueva, tanto en la universidad como en la calle.

En nuestros quehaceres estudiantiles tenían cabida tanto el aspecto “formal” propiamente dicho, como las asambleas donde se debatían temas que seguramente tendrían relación con reivindicaciones sobre los planes de estudio y otras cuestiones que ya no recuerdo.

Lo verdaderamente importante y atrayente estaba en la calle. Siempre había algún compañero que compartía las noticias sobre la huelga que estaban llevando adelante los obreros. Recuerdo también que alguna persona de clase comentaba que tenía un familiar trabajando en una de las empresas que estaban en conflicto.

Recuerdos

*de una
estudiante.*

En pequeños grupos, con los amigos y amigas más próximos, nos acercábamos a los lugares de quedada donde se sucedían los saltos y carreras, reconozco que con mucho miedo, pero convencidas que lo que los trabajadores estaban en su derecho de reivindicar lo que pedían.

Recuerdo haber asistido a alguna asamblea abierta y la sensación de respeto que me infundían todas aquellas personas que luchaban por una mejora en sus condiciones laborales.

El 3 de marzo, día de los penosos sucesos, las carreras y sus consiguientes refugios en los pisos que nos daban cobijo, dieron paso a la masacre de la tarde.

Indignación, aturdimiento, susto...qué decir que no se haya dicho ya. ¡El golpe fue bestial!

Han pasado muchos años, los tiempos han cambiado; sin embargo pienso que la forma de lucha, la participación activa y directa, las reivindicaciones salariales y de condiciones de trabajo marcaron un modelo de hacer que poco a poco se ha ido edulcorando hasta nuestros días.

EMILIO LÓPEZ ADÁN

Gasteiz, 1946

BELTZA

*76'an Belgikan erbesteratua
eta LAIA (ez)-eko
militantea*

03

1968an erbesteratu nintzen eta Gasteizko gertakariak urruntasunetik ezagutu nituen. Hasieratik ETA-Vean nenbilen eta 1974an zatitu zen Fronte Langilearen ondoan gero. Indar abertzale iraultzaileek munta gutxi izan zuten Gasteizen sortu mugimenduan, alegia, 1974ko Langileen Koordinadoran, fabrikako batzordeetan eta, Forjasko greban abiatuak, fabrikako asanbladetan eta batzorde errepresentatiboen Koordinadoran. Bistan dena, 1976ko Martxoko gertakariak eragin handia izan zuten gu guztiongan.

1976an Baionan finkatu eta gelditu nintzen. Laster, nire izkribuetan Bitoriako gertakariak lekua eman nien eta bereziki Txertoa argitaldaria publikatu zidan liburu batean, Arabari eskainia. Garaiko ortografiari bizpahiru zuzenketa eginik, hona testua.

*Beltza, Zazpigarren Alaba, or. 57,58,
Txertoa, Donostia, 1984.*

Korri ezak!

"Korri ezak, mutiko! Korri ezak gure hiriaren karrika odolduetan barna! Ez gelditu inon denbora luzez... Bainan ez ezak ezer ahantzi, ikusiak gorde itzak hire baitan eta, engoitik, bizi hadi lagun hildakoen presentzian, gorroto eta kemena piztuko dizkikan presentzia honetan!

Bil ezak gorputza, eutsi ezaiok arnasari, hertsu begiak eta jo, jo zuzen ke itogarrian zehar... Atzean duk orain Zaramaga; elizaren barnean lehen kezko poteak erori zirenean, besteak bezala kanpora saiatu hintzen, eta tiroen burrunba idorrek geldiarazi hinduen; errabiaz eta dolorez ikusi huen odola, errabiaz eta dolorez ari haiz kaletan korrika, Zaramagatik Aranara, handik Frantzia kalera eta, burnibidearen gainetik, Adurtza hire auzora.

Ezerk ez hau orain geldituko. Txakurren furgoneta arreak, egiazko balak, porra luze beltzak, aurpegirik gabeko uniformeak, begiak lausotzen dizkikan amorruan gaindi ikusten dituk, eta hire eskuak, hire gorputz osoa, bizkor eta zaluak dituk makurtzeko, harriak jasotzeko, taulak eta farolak metatzeko, barrikadak nonahi altxatzeko.

Hire auzoan berria oihukatuz gero, itzuli haiz Zaramaga aldera; Matadero aldean hago: den dena hankaz gora zegok, kalea hi bezala korrikan ibiltzen direnentzat duk, kea, heriotza eta errebolta nagusi.

*Beltza, Zazpigarren Alaba, or. 57,58,
Txertoa, Donostia, 1984.*

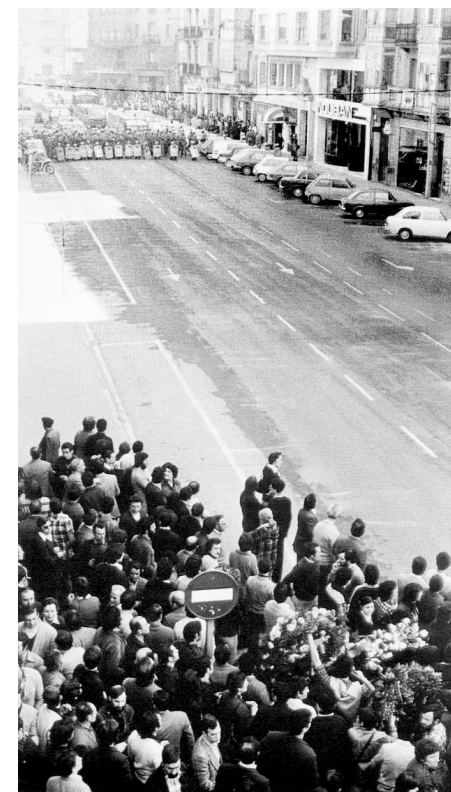
Ez itzak, ez, ikustekoak ahortzi. Ez gaurko sarraskia, ez oraingo borroka, ez eta biharko greba eta elizkizun hunkigarriak ere. Zihur, ez duk inoiz Bitoriako Martxoaren Hirua ahaztuko, non poliziak gure hiriko auzo langile bat beharginen odolaz busti egin batzian. Eta, halaber, ez ahortzi heuk ibilitako auzoak nola ageri diren: Zaramaga, Adurtza, Errekalehor, Arana, hi jaio hintzenezan guk ez genizkian ezagutzen, Gasteiz inguruko bideak, soroak eta arboladiak zitukan; langileak metatzeko egin zitiztean, eta hire lagun eta gurasoen gainean aberastu direnak dituk, orain eta iraultzak irabazi arteraino, txakurren buruzagiak eta politikari gezurtien nagusiak.

Kurritzeko, nork lituzke hire hemeretzi urtetako zangoak! Jotzeko, nork hire besoak eta begiak! Bainan, hogeitamar edo berrogei urte izango ditukanerako, iraultza egiteko orain dukan borondateak iraun hazala desiratzen daia.

Testuan badira, garbi nire ustez, errepresioaren salaketa eta mugitu zirenei omenaldia. Baina gertakarietatik 1983ra gauza asko gertatu ziren, eta ez oso baikorrak: alternatiba iraultzaile baten posibilitatea urrundu zen, aldakuntza sozialen aldakuntzei lotua eta, bereziki, Erreformaren berrmatze kapitalista eta errepresiboaren ondorioz. Egoera aipatzen zen langileen autonomiari buruzko bilkura eta eztabaidetan, eta han izan nuen posibilitatea Gasteizen hain presente izan ziren militante eredu-garriak ezagutzeko. Gogora dezadan duela gutxi hil zen Jesus Fernandez Naves, haren aipamenarekin beste asko ere omentzeko.

Testuan ikusten ahal dira garai haietako ardurak, langile eta zantpatuen egoera eta gaitasunei lotuak. Testua erreboltan dabilen gazte baten ondoan egina da. Haren ausardia ezaguturik, "bainan" batekin hasten da azken paragrafoa: etorkizunerako, zer? Nola lotu amorrak sortuerantzunbiziareta iraultzangaritzeko behar diren epe luzeko estrategia eta organizazioa? Gauza ginatete handik hogeia edo hogeita hamar urtera borrokan modu zabal eta emankorrean jarraitzeko?

Urte ilunak ziren 1982tik geroak. Ilunak ere oraingoak, kapitalismo basa eta armatuaren ofentsiba pean. Zapalkuntza salatzen eta borrokatzen gai diren gazte batzuek eskatu didate testu hau. Eskerrak. Eta bizi dadila esperantza.

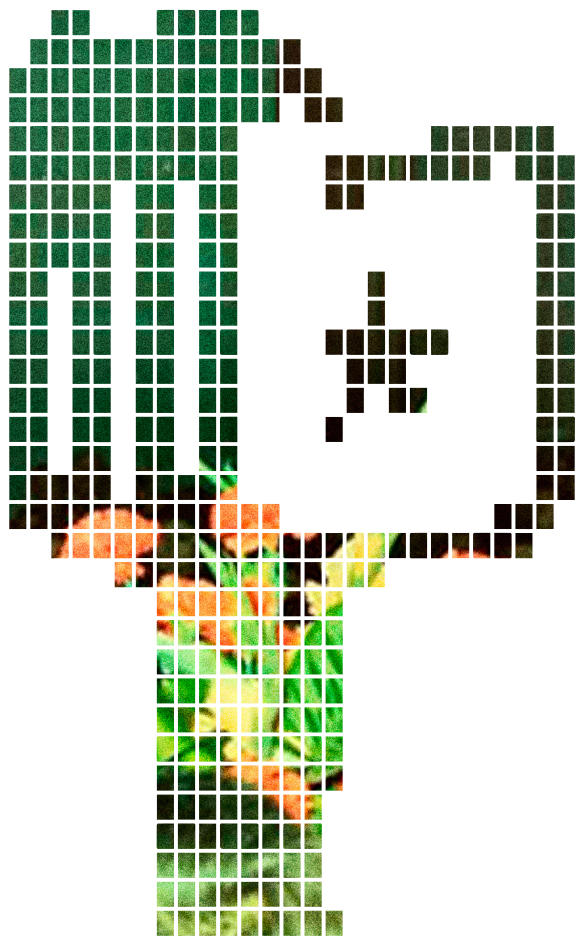

ETA BIZI
eta bizi dadila
DADILA
esperantza
ESPERANTZA.

ATZOKO ETA GAURKO
BORROKAZ, LANGLIL
BOTTEREA ERMIKI.

El 3 de marzo de 1976,

mi madre tenía seis años,
volvió del cole
y se puso a hacer los deberes.
No sabía qué era una asamblea,
no sabía qué eran los grises,
apenas sabía qué era morir,
pero sus padres le enseñaron ese día
que había que bajar las persianas.

Bajar las persianas porque
los tiros son eso que pasa al otro lado.
Bajar las persianas porque
la gente parece que tiene principios ahí afuera.
Bajar las persianas
y seguir a lo tuyo.

Ahora
cuando yo vuelvo cansado de clase,
no me apetece ir a la mani
y me tumbo a dormir un rato,
también bajo las persianas.

Eso me han enseñado.
Al otro lado de las persianas
ya hay quien se pegue con la policía.
Que sean otros los que sigan
al otro lado de las persianas.
Es tan fácil dormirse
fingiendo que no sé qué es morir

Pero no hace falta que me despierte de la siesta
el ruido de unos disparos,
para ver que el del otro lado de las persianas
no es un mundo ajeno a mí.
Ojalá esto no me lo hubiera enseñado
una efeméride.

IBAI FERNÁNDEZ

Gasteiz, 2003

04

Gure erditzea

BEGO OLEAGA

Durango, 1945

76' an Orbeako langilea

05

Greba aurrera zihoan eta beldurrak agertu ziren: ea zer gertatuko zen, momentuko kezkak eta egonezinak... inork ez zuen espero hain luzea izango zenik. Emakume asko eta asko etxeko andreak ziren, asko etorkinak, beste batzuk fabriketako langileak ginen. Gehien-gehienenez hura zen lehen borroka esperientzia. Galduta bezala geunden asko, eta nahasmenaren erdian emakume batzuk bultzatuta "Asamblea de mujeres de trabajadores en lucha" sortu zuten, hasiera batean, hitz egiteko.

Hitz egiteko genituen beldurrez, kezkez, ardurez... lehen egunetan isiltasuna gailentzen zen. Askok ez genekien nola espresatu; ez genekien horrelako testuinguru batean zer hitz erabili. Adi adi entzuten genion elkarri. Nik ez nuen behin ere ahoa ireki, inoiz ere ez, isil isilik egon nintzen beti. Lola, Zaramagako emakume batek, esaten zidan: *"Bego, ¿por qué no hablas?"*, *"Es que estoy impresionada con estas mujeres, no se que decir"*. Nik entzun nahi nuen, ikasi. Eskola erraldoi bat izan zen guztiontzat.

*Testu hau Begoren ahozko kontakizunetik abiatuta idatzia izan da. Agertzen diren adierazpen eta esaldi guztiak bereak dira, moldatu, ordenatu eta josi besterik ez ditugu egin.

Gogoan ditut bereziki Extremadurako Mari, bizi-bizia, bere gizona Kablenorreko langilea; Antonia, emakume nagusia, gizona eta bi semeak Aranzabaleko lantegian zituenak greban; Flori, Zaramagakoa, oso aktiboa beti eta saltsa guztietan sartuta. Hitza hartu eta diskurtsoekin liluratzen gintuzten, hitzak jartzen zizkieten guztiok sentitzen genuen eta ulertu nahi genuen horri.

Pixkanaka pixkanakageroz eta gehiago hitz egiten hasi ziren kideak. Indarra ematen genion elkarri, nekatuta geundenean, etsipena agertzen zenean, norabidea argi marraztu eta elkarrekin aurrera eginez.

Argi genuen greba hau irabazi beharra zegoela. Asanblada batean, guztioi begira, guztion barrenera begira, bota zuen batek: *"Cuando las cosas van mal en la fabrica, ¿con quién pagan nuestros maridos?"* galdetu zuen, *"con nosotras, ¿no? Pues esta huelga, la tenemos que ganar, porque sino, va a repercutir en nuestra vida de una forma terrible"*.

Beste batek, honakoa esan zuen, eta bere atzetik beste batzuk egoera antzekoarekin: *"Yo soy analfabeta. Pero... voy a decir cómo tenemos que cocinar y cómo tenemos que limpiar la casa para ahorrar dinero..."* Hortxe genituen ekonomia klaseak bete-betean. Ematen zituzten errezetak, garbitzeko trukoak, zer erosi, nola egin... jakintza guztia partekatzen genuen.

Polizia ere... polizia zer den egun horietan deskubritu zuten askok. Ikusi zuten bere gordintasunean, jotzen gintuzten bakoitzean.

Prozesu bat izan zen. Asanblada gurea zela sentitzen genuen guztiok, eta momentu batetik aurrera, besterik gabe, emakumeen asanblada deitzen hasi ginen, gure senarren koletilla kenduta. Autoestima bazu bat izatetik, funtzio publikorik ez izatetik, pasa ginen sujetuak izatera. Sujetu aktiboak, sujetu politikoak. Ez ginen gelditzen: goazen eskirolen aurka piketeak egitera (ni Forjas eta Gabilondon egon nintzen); goazen erresistentzia kutxa antolatzerara; goazen ostegunero poltsa hutsen ibilbidea egiten Virgen Blancatik, ez dugulako nahikoa diru crosketetako poltsak betetzeko; goazen dendaz denda erresistentziarako itxulapikoak jartzera; goazen kuestazioak egiten asteburuatzen, auzoz auzo dirua batzeko.

Gure asanblada oso aberatsa zen, bizitza erdigunean jartzen zelako, asterik aste hezi ginelako elkarron artean. Borroka prozesu honek goitik behera baldintzatu zuen Gasteizen geroa. Hau izan zen erditze bat, ez naturala, baina erditze bat. Eztandabat. Jendea gogor sentitzen zen, indartsu. Momentu batez sentitu genuen kaleak gureak zirela. Inpresio handia ematen du. Botere inpresio bat. Kalea. Giro ona. Eta beldurra. Beldurra ere bai. Baina bagenekien beldur hori guztiona zela, eta horri erantzuteko modu bakarra elkarrekin antolatuta zela.

Hiru kolpetan 1976ko Gasteizko borroka prozesua

1 Langile klasearen gorpuztea Bitorian

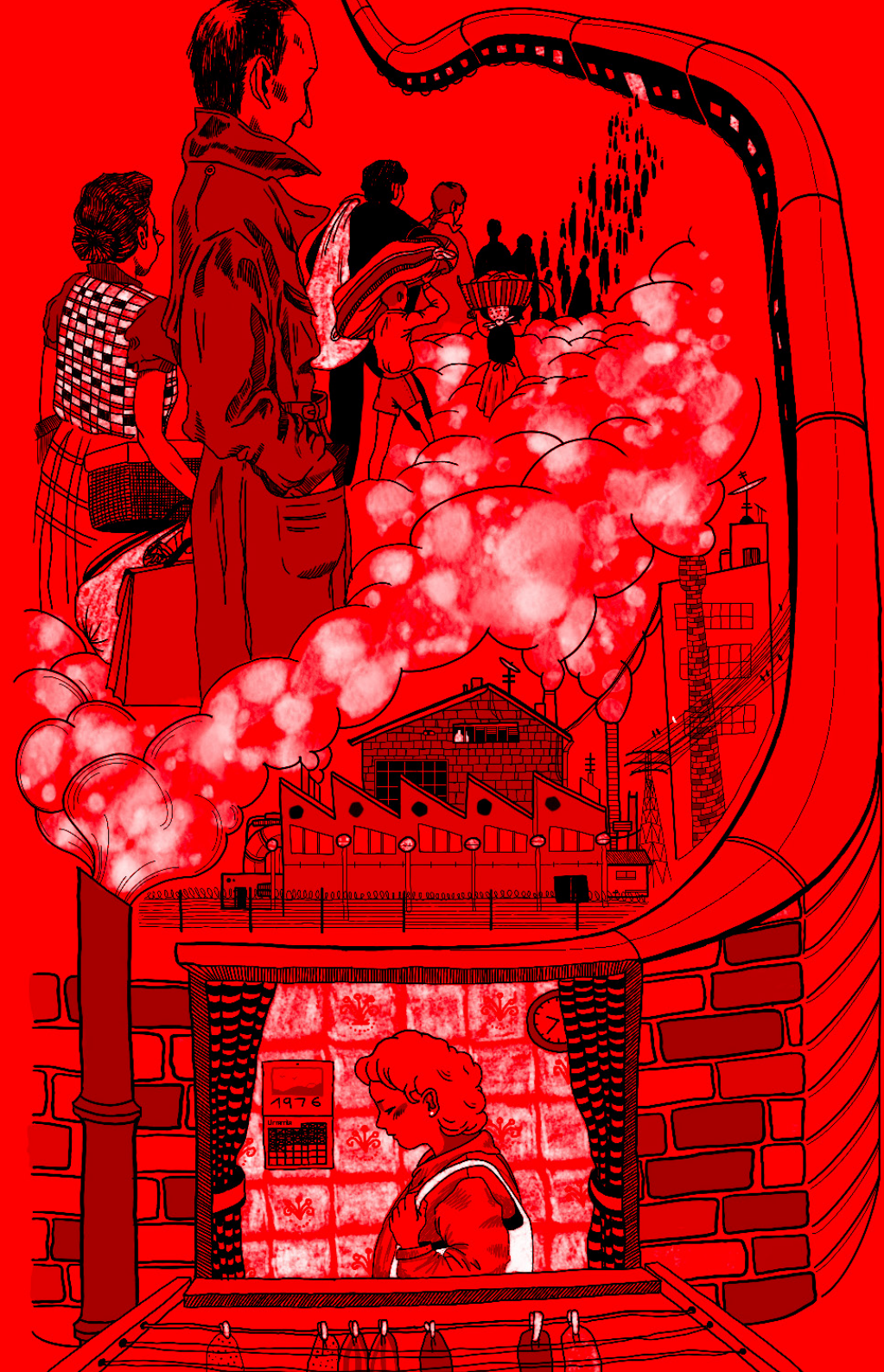
Jone Irazu

2 Kontzientzia hartu genuen, zertarako gai garen ikusi

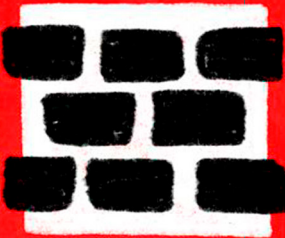
Lazkagao tatto

3 Estatuaren terrorismoa: klase dikaduraren errepresioa

Alicia I

YERREZIA

GASTEIZ

JUSTIZIA ORDIMENA
ETA BORROKA

"CUANDO LO PIERDES TODO, PIERDES HASTA EL MIEDO..."

***

3

POLICIA ASESINA

ATZO, GAUR ETA BETI.

***

AMPARO LASHERAS

Gasteiz, 1950

76'an klaseak ematen zituen

Abetxukoko gau eskolan

Dignidad y rabia

06

La memoria colectiva es también una lucha colectiva por el futuro. Quisiera traer a este fanzine el siguiente fragmento (pags. 44-47 y 26-27) del libro 3 de marzo de 1976 (Arabera), publicado en 2012:

“

Por la mañana, el despliegue policial había sido tan espectacular que a la tarde decidí salir de casa hacia la asamblea una hora antes. Mi intención fue evitar los controles policiales y llegar a la iglesia de San Francisco puntual y sin problemas. En los cantones que descienden del Casco Viejo a la calle Francia, desde Arana, Los Herran, Santiago o Portal de Arriaga se veían grupos de gente dirigiéndose hacia el barrio de Zaramaga. A las cuatro y veinte minutos de la tarde, en los alrededores de Fermín Lasuen cientos de trabajadores, hombres y mujeres, se apresuraban con el andar rápido para llegar a la iglesia antes de que los jeeps de la Policía Armada interceptaran las calles de Portal de Villareal, Reyes Católicos y Reyes de Navarra y cortaran el acceso al templo. Diez minutos antes de las cinco más de 4.000 personas habían logrado entrar en San Francisco. Cada una de ellas poseía una vida, un futuro, un sueño, muchos proyectos, quizás algún fracaso, ilusiones y también esperanza por el mañana.

De todos ellos cinco nombres escribirían sin saberlo una de las páginas más tristes pero también más auténticas de la historia del movimiento obrero. Una hora más tarde, Romualdo Barroso, Pedro Mari Martínez Ocio, Francisco Aznar, Bienvenido Pereda y José Castillo caerían heridos de muerte. Asesinados por las primeras ráfagas de metralla que la Policía disparó contra los obreros indefensos, en el instante que éstos huían de la iglesia, medio asfixiados por los gases lacrimógenos y los botes de humo que la policía lanzó al interior del templo.

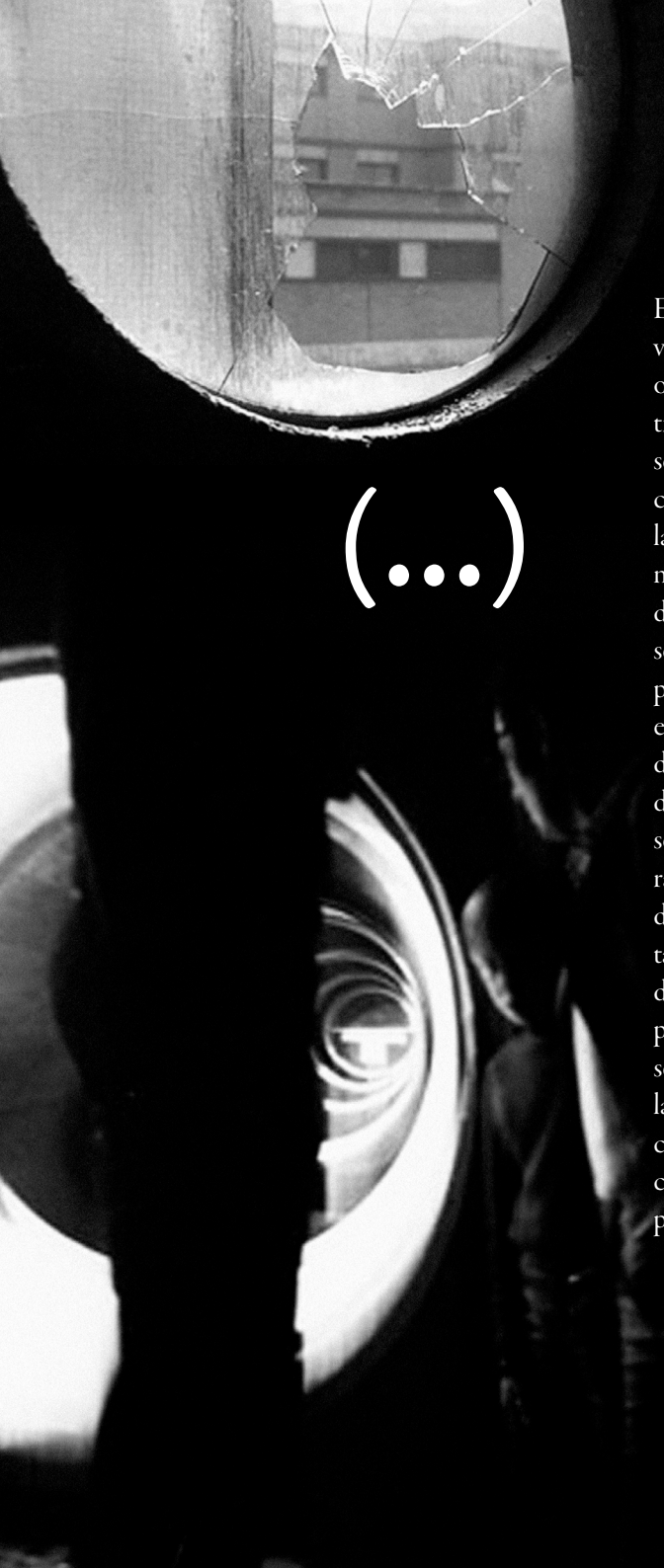
La tragedia se inició minutos antes de las cinco, cuando los antidisturbios que rodeaban la parroquia recibieron del gobernador civil, Rafael Landín, la orden de desalojar e impedir que se celebrara la asamblea. Para entonces los alrededores de San Francisco se habían convertido en un auténtico campo de batalla. Un manifestante, al observar mi embarazo, se acercó y me advirtió del peligro que ya se intuía en torno a Fermín Lasuen. "Las cosas se están poniendo muy mal -afirmó nervioso- no dejan entrar ni salir de la iglesia. Han tomado la calle y la gente está muy cabreada, es mejor que no intentes pasar". Sabía que tenía razón y seguí su consejo. En la esquina de Reyes Católicos con Portal de Villarreal esquivé varios pelletazos e intenté subir hacia la Plaza de Bilbao. Debido a mi estado no podía correr pero inconscientemente aceleré el paso y me alejé temerosa. La alegría de la mañana desapareció para dejar paso a la inquietud y el miedo de la tarde. Según me acercaba a casa las calles se abrían ante mí desiertas y calladas. Me pareció que las miraba por primera vez y no las reconocía. Fue en aquel momento cuando sentí el silencio intenso, duro y profundo que de pronto detiene la voz, se adueña del espacio y convierte el aire en un aura cortante e irrespirable. Aminore el ritmo de mis pasos y miré hacia atrás. No pude oír nada, no obstante la certeza de los tiros saltó entre las aceras igual que el fantasma de una metralla.

Dentro de la iglesia de San Francisco, los y las trabajadoras que consiguieron acceder a la asamblea permanecían alertas ante cualquier provocación policial. La situación era tensa pero nadie rompió la calma, ni perdió los nervios. Sólo esperaban. Y en la espera bastaron sólo unos segundos para conocer el infierno. De pronto un estrepitoso ruido estalló en cientos de disparos y los disparos en miles de cristales, los cristales en nubes de humo, el humo en angustia, la angustia en miedo y el miedo en pánico. La gente se ahogaba, apenas se podía respirar. Desde las vidrieras,

rotas por los golpes de culata y las descargas, la policía continuaba lanzando botes de humo y gases lacrimógenos. Los allí reunidos, aterrados, intentaban llegar a la puerta de salida pero la nube de humo que envolvía la nave de la iglesia se lo impedía. Era imposible orientarse, buscar un camino de aire o de luz por el que escapar. Todos trataban de huir, no importaba cómo, lo importante era abandonar la iglesia. Desde fuera llegaba el sonido de los disparos y silbido de las balas rozando los muros. Nadie deseaba morir allí dentro. Era demasiado injusto, demasiado terrible.

(...)

En pocas horas, Gasteiz se convirtió en una ciudad aterrada, oscurecida por el miedo y la tristeza. Parecía que el tiempo se hubiera roto en terribles secuencias de dolor, ocultando la tarde y hasta la vida, en el sonido repetido y lejano de unos disparos interminables. La presencia de la muerte se extendió por la ciudad como un rumor entrecortado, cuya certeza nadie se atrevía a admitir. A medida que pasaban los minutos, la sensación de impotencia y coraje que provoca la realidad no deseada se fue metiendo en la tarde, en las calles y en los ojos de cientos de trabajadores, que por primera vez y sin quererlo, se enfrentaban a la muerte y la descubrían agazapada en la cara más oscura de esa violencia alerta y vigilante que siempre esconde la represión.

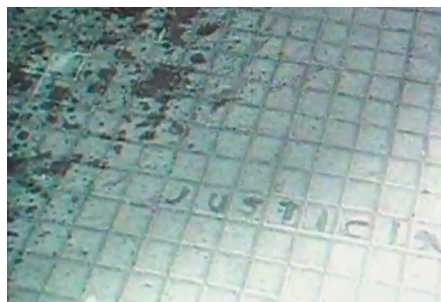
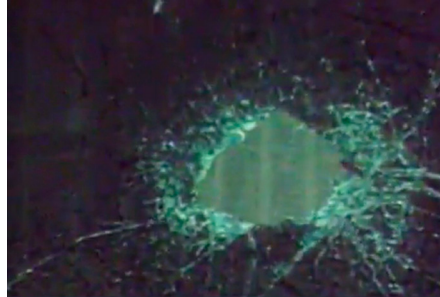
Fue en ese preciso instante, al sentir las ráfagas de metralla en el aire, al contemplar los cuerpos caídos de los compañeros heridos o al tocar la sangre sobre la acera, cuando el miedo, la indignación y el desgarró de la iniquidad se alejaron del pensamiento, dando paso a una rebeldía espontánea y justa, a un sentimiento inexplicable de valor y tristeza que travesó la ciudad de parte a parte y llenó el silencio de dignidad. Habían muerto tres obreros, asesinados por las fuerzas del orden y del poder. Días más tarde morirían otros dos y cientos de heridos completarían la lista de una trágica masacre. Sentí que la tarde terminaba o simplemente se moría. Ellos tenían las leyes y las armas e intentaron apoderarse de la ciudad, pero les faltó la justicia y también la razón. Trabajadores, estudiantes, mujeres, jóvenes y mayores, el pueblo entero se armó del valor necesario para tomar la calle, para defenderse tras las barricadas, para gritar no y continuar luchando por sus derechos y por su libertad.

Aquella noche hacía calor, el calor de una primavera improvisada que en Gasteiz siempre altera la rutina gris del frío y la lluvia de marzo... Y sin embargo, todo estaba oscuro. Olía como huele la tierra húmeda cuando el sol se ha ido, como el aire después de una ráfaga de metralla. La noche se alargó tanto, que tuve miedo del sueño y del amanecer. Sentí deseos de llorar y no pude. Con los ojos aún cerrados, descubrí que un extraño sentimiento de odio me impedía hacerlo.

”

ELI ZALDUA

Gasteiz, 2001

Doinua
XILABAr jina nuzu

07.01

Duela bi eguneko
amets hilak, eraitsiak...
Lutoz Gasteiz, langileok,
katedrala, probintziak.
Sarraskiaren ondoren
zer paper du justiziak?
"Istilu" gisa zabaldu
baldin badu notiziak...
Soilik gogoratzen ditut
gasa, beldurra, luiziak,
ta lagunaren gorpua
alde eginik biziak.
Pentsatze hutsak estutzen
dizkit ukabil itxiak:
zergatik daude hiletan
erail zuten poliziak?

ongi lotuak

07.02

07.03

Institutura gatoz gaur
batzuk bakarrik paseko,
laster manira baikoaz
hiru edo lau klaseko.
Bost hamarkada pasata
jarraitzen dugu antzeko,
interesik ez omen da
errudunak epaitzeko.
Erregimenak jarraitzen
baitu hemen intrintseko,
eta gu ez gaudenez prest
gure memoria galtzeko:
ongi lotuak askatu,
sare berriak lotzeko...
Arrazoi aski daukagu
borrokatzen jarraitzeko.

Ehungarren urteurrena
dakar goizaldeko ihintzak,
sei alde egin zutela
kapitalak, armagintzak;
balioa ordezkutzen
du gaur zaintzaren joskintzak,
apurtzen, ehuntzen gabiltza
gure gizarteko mintzak.
Horregatik ez ditzagun
eten borrokaren printzak...
Ezin da inoiz ezer jo
emantzat edo jakintzat.
Auzi berrien aurrean
zein dira gure ekintzak?
Mundu berri batentzako
nola eraiki baldintzak?

askatu

XABIER MONTAIA

Gasteiz, 1955

*76'an LKlko militantea
eta euskara ikaslea*

08

Hamalau hilabete geroago

Emaitzen zain zeuden, ilusioz beterik, egin-dako kanpaina ustez bikainaren ondoren, irabaztera zihoazela ziur, nork irabaziko zuen bestela, beraien zerrendakoak izanik hilabete batzuk lehenagoko greba eta borroketan nabarmendu ziren militanteak, langile guztien izenean mintzatu zirenak, Gasteizko sobietaren buru gogorki zigortuak eta, horietako batzuk, kartzelatik pasatutakoak ere. Nork erakutsi zuen haiek bezain ongi beren klasearekiko leialtasuna, beren argitasun eta adorea? Ez, haiek ez ziren politikari gezurtiak, gainerako hautagai ia guztien gisakoak; ez, haiek langileak ziren, espero zituzten boz-emaileak bezalakoak, beren klase kideek beste inori ematea pentsaezina baitzitzaien, Zaramagako asasinoci, adibidez, Franco zaleci, nahiz eta

demokrata jatorrez mozorrotu. Langileak ez ziren ergelak, ez zieten hain ziri potoloa sakatuko, bazekiten nor zuten alde eta nor kontra; hortaz, artean inor halakorik esaten ausartzen ez bazen ere, jai ezin alaiago baten zain zeuden hara bildutakoak, bai, astetan lanean jo eta su aritu eta gero, merezi zuten halako ospakizuna. Emaitzak heldu ahala, orde, hoztuz joan zen hasierako giro itxaropentsua, erabat ilundu eta petraldu zen arte, auzo langileetako emaitzak jasotzearekin batera, batez ere Zaramagakoak heldutakoan, orduan burua makurtu eta begainean iltzatu zuten begirada, eta isiltasun astun batek ordezkatu zuen ordura arteko alaitasun zaratsua. Eta, halaxe, mutu eta burumakur, abiatu ziren etxerantz, batzuk han geratzeko betiko. Denek ulertu zuten.

Eta hor, estatuaren aurpegi gordinena. Bost bala bihotzean. Bost arantza Zaramagako auzoaren bihotzean. Tiroz moztu zuten ogi eske hasi eta iraultzaz hitz egiten hasia zen mugimendua. Beldurtu ziren, beldurtu egin genituelako.

Baina orain... orain ahaztu zaigu beldurgarriak izan gaitezkeela. Ahaztu zaigu gauzak zeinen aldakorrak diren: gaur ezinezkoa dirudiena posible dela bihar. Posible izan zelako atzo.

Honi buruz solastu ginen zurittoa bukatu bitartean, baina askoz modu ez-epiko eta interesgarriagoan. Hangoez eta hemengoaz, lehengoez eta oraingoez... Horrela joan zitzaigun denbora, biharko egunean ondo sartu arte, eta adostuta genuen orduan, motxila pisutsuak hartu eta bizikletan jeitsi ginen Zaramaga auzora; bertan genuen zain bosgarren laguna. Gehiago luzatu gabe hasi ginen.

MARTXOAK 3 erraldoi eta handia, bandera gorria eta sua, espray boteak sugeak bezala. Asaldatu zen bizilagun bat gu ikustean, baina larritu zen "es del 3 de marzo!" erantzun genionean bueltan. "Barkatu! Jarraitu gazteak!" eta altxatu zigun ukabila.

Aurreko urteko martxoak 3aren bezperan, pintada bat egin genuen Zaramaga auzoan. Igande gaua zen eta bertan sartu nahi izan genituen asteen zehar kabitu ez ziren guztiak. Barre delirante eta ke arteko eztabaidekin bete genuen denbora alde zaharrean, pareta lasaitasunez pintatzeko ordu egokiaren zain. Hurbildu zitzaizkigun giri batzuk weed eske. Keba, we don't have. Bihar "aniversario de matanza de obreros", bota zuen batek: geroko poteoan fijo. Matanza de obreros: ze jartada berez.

Baina errealitate krudela hori da: aitona-amonek eta gurasoen kontatuta iritsi zaigu duela berrogeitahamar urte kale hauetan gertatutakoa. Hiri guztia geldituta, fabrikak, dendak, eskolak: den-denak greba orokorrean. Hiriko txoko guztietako langileen asanbladak eta fabriketako piketeak eta emakume langileen martxak eta eskolak geldituta eta kaleak erretzen gazteak. Hiria sutan eta gure klasea, antolatuta, goia jotzen.

Bukatzear geundela argi urdina ikusi zuen batek urrunetik. Polizia. Korrika atera ginen, ahal genuen moduan. Polizia atzetik. Hortik eta hemendik, kale galduetan itzal bihurtu. Bizikletan nindoala koartada on bat pentsatu nuen azeleratuta: “ea ea... nobiaren etxetik nator, afaltzen egon gara baina bihar lanerako oso goiz jeiki behar naizenez nire etxera noa... ez... nobiaren etxetik nator baina oraintxe justu utzi egin nau... hori da... horregatik negarrez ari naiz, polizia jauna... negar faltsu hau, ez da, inondik inora, zu inkomodo sentiarazi eta bakean utz nazazun estrategia... are gehiago, ez da nobia... nobioa da eta... nire lagunarekin liatu delako utzi nau... gutxien espero nuen momentuan... beraz ez zaitez homofobia izan... eta gainera, nire amona oso gaixorik dago... ospitalean ingresatuta... operazioa behar du baina luzeegia da itxaron zerrenda eta ez dakit ba... horregatik guztiagatik, negarrez ari naiz, agentea... motibo gutxiegi direla? ez jauna... zeren, zuk jakin dezazun, desahuziatu egingo naute... jabeak etxebizitza turistiko bat jarri nahi duelako... eta... lanetik botako

Borroka

naute... enpresa itxiko dute... edo... nahikoa egiten ez dudala diote... gainera, hori gutxi balitz, bakarrik sentitzen naiz... inork ez nau ulertzen... horregatik pasiatzen dut goizeko hiruretan nik bakarrik kaletik... horregatik nago malkotan... ez zu biolentatuta sentitu eta “a ze panorama, hobe dugu gizajo hau bakean uztea” komentatzeko zure konpiari... eta nahi baduzu miseriak asmatzen jarraituko dut, ze benetan ez dut ezer asmatzeko beharrik soilik ingurura begiratu eta estadistikekin jolastuz muturreko egoera ez hain inprobableak aurkeztu... beraz utz nazazu bakean, mesedez... ze... ez dakit... ez dakit ze pareta ta ze martxoak 3ri buruz ari zaren...”. Zorionez inork ez zuen halako istoriarik asmatu behar izan, inork ez zuen negarra antzeztu behar izan.

Desagertu ginen nor bere norabidean eta denok lortu genuen etxera salbu iristea. Emotikono batzuekin erantzun genion elkarri: dena ok, karita sonriente.

Biharamunean itzuli ginen Martxoak 3 plazara: bertan genuen zain pareta: lema besterik ez zitzaion falta. Kafea hartu genuen partidu parlamentarioen omenaldia bukatu bitartean: “gora langileon borroka!” ohiukatzen zuten, baina ez genien sinesten. Aspaldi utzi genien sinesteari. Kafea hartu genuen haien lore banaketa bukatu bitartean: zipaioen kotxe bat zegoen justu paretaren alboan.

Behintzat eguzkia atera zen, txamarraren kremlera jeitsi, argi izpi batzuk sentitu genituen azalean. Zain geunden. Hasitakoa bukatu behar genuela adostu genuen bart. Atzoko paretan gaurko lema. Esaten genuen: Gaur bizi gara: ez gaitu iraganak itsutzen. Gaur bizi gara: baina ez dugu ahazten. Martxoaren 3an, halaxe idatzi diogu biharrari:

Borroka ez da eten.

ez da eten

IMANOL OLABARRIA

Otxandio, 1937

*76'an Cablenorreko
langilea*

*Testu hauek Imanolen ahozko kontakizunetik abiatuta idatzi ditugu. Agertzen diren adierazpen eta esaldi guztiak bereak dira, moldatu, ordenatu eta josi besterik ez ditugu egin.

10.1 Hirugarren astea zen greban, eta San Franziskoko elizan batu ginen asanbladan. Bi aste ziren kobratzen ez genuela. Familia askok soldata bakarrarekin egiten zuten aurrera. Eta greban egonda, diru sarrerarik gabe, guztiz kolokan zegoen jendearen ekonomia familiarra.

Gogoan dut emakume batek mikroa hartu eta bere burua aurkeztu zuela, esanez greba babestera zetorrela. Honela bukatu zuen bere hitzartzea, behin entzun, eta sekula ahaztu ez ditudan hitzekin: *Alimenta más una sopa de ajo comida en grupo, que una chuleta comida a escondidas.*

Asanblada horren ostean erresistentzia kutzak jarri genituen martxan, soldata guztiak jaso, diru bilketak egin, eta guztion artean modu egokienean banatzeko. XIX. gizaldiko poeta bati irakurri nion horrelako zerbait, emakume hark esandakoaren ideia berdina errepekiatzen duena: *Nadie tiene derecho a sentarse en la mesa, si todos no tienen reservado un asiento en la misma.* Ikuspuntu bera. Besteekin kontatu, partekatu, borrokan jarraitu ahal izateko. Batek gose diraueno ez gara gu asetuko.

**Alimenta más
una sopa de
ajo comida en
grupo, que una
chuleta comida a
escondidas.**

Inoiz ez da endu

10.2

Istorio hau borroka bukatu eta gero gertatu zen, detentzioaz batera. Martxoaren 8an, arratsaldeko 18:00etan detenitu ninduten, Pilarreko eleizaren inguruan. Gasteizko komisaldegira eramane, eta ukabilkada pare bat eman zizkidaten tripan. Mehatxuen bidez beldurtzen saiatu ziren.

Ilunkeran Madrilerako bidean jarri ginen. Gabazen helduginean. Puerta del Sol komisaldegia sotoan geunden. Porlanezko zelda bat. Manta bat. Oso argi gutxi. Polizia bat pasatzen bigilante bezala.

Halako batean sentitu zuen esnatuta nengoela eta galdetu zidan: “¿Quiénes sois?” Erantzun nion Bitoriakoak ginela eta jarraitu zuen: “¿Y por qué os han traído aquí?”. Hor hasi nintzen greba gotik behera azaltzen. Ez neukan ezer ezkutatzeko. Bagenekien asanbladetan polizia infiltratuak egoten zirela. Beraz horixe esan nion, hortxe geundela mundu hobe baten alde borroka egiteagatik. Luze egin genuen berba.

Bigarren gabaz, berriz ere, gerturatu zen nire zeldara polizi bera. Burdinezko hesiaren kanpoaldetik, esan zidan ahopeka: “Nik michelinen lan egiten nuen. Hango ke beltza zela-eta, osasuna galtzen ari nintzen eta alde egin nuen. Eta hemen bukatu dut”.

Hitz egitea kostatzen zitzaion. Berriketan ari ginela, halako batean, galdetu zidan ea erretzen nuen. Eta nik baietz. “Tú pídemelo, cuando quieras, que te lleve a los váteres y yo te daré el tabaco y el fuego, y estate allí el tiempo que quieras”. Hala erre ahal izan nuen, komisaldegiko arauak debekatua zuten arren, zigarro bat komunean. Lasaitasun une bat.

Hirugarren gabaz, gainontzeko presoak lo zeudela, nigana hurbildu zen berriro. Zurbil zurbil, agurtu ere egin gabe, bota zuen: “Yo... tengo un hermano ahora mismo en la Michelin... en el comité”, eta hitz horiek ahoz gora esan ahala ahotsa joan zitzaion. Barruan zuen zerbait, ezinegon bat, berba egiten uzten ez ziona. Alde egin zuen, esango nuke, negarrez. Izkutatu zen arnasa hartzera. Halako batean, itzuli zen, lurrera begira. Burua altxatu eta esan zidan: “Ezin dut lan honekin hemen jarraitu”.

Hurrengo egunean bertan utzi zuen. Lotsa ematen omen zion Gasteizera itzultzeak. Deskubritu nuen, inoiz pentsatuko ez nukeen lekuan, komisaldegiko zeldaren bestaldean, lagun bat egin nuela.

Txangoa Martxoak 3ko elizarra

ELI IRAZU

Zalduondo, 1998

1976an, Bir Lehlun, Fronte Polisarioak Saharako Errepublika Arabiar Demokratikoaren independentzia deklaratu zuen eta Venezuelak petrolio enpresa guztiak nazionalizatu zituen eta Theodorus Timmers gaztea zerraldo aurkitu zuten Marseillako polizia-etxe bateko bere ziegan. Hilabete batzuk lehenago, hain zuzen, egunkariak mafia

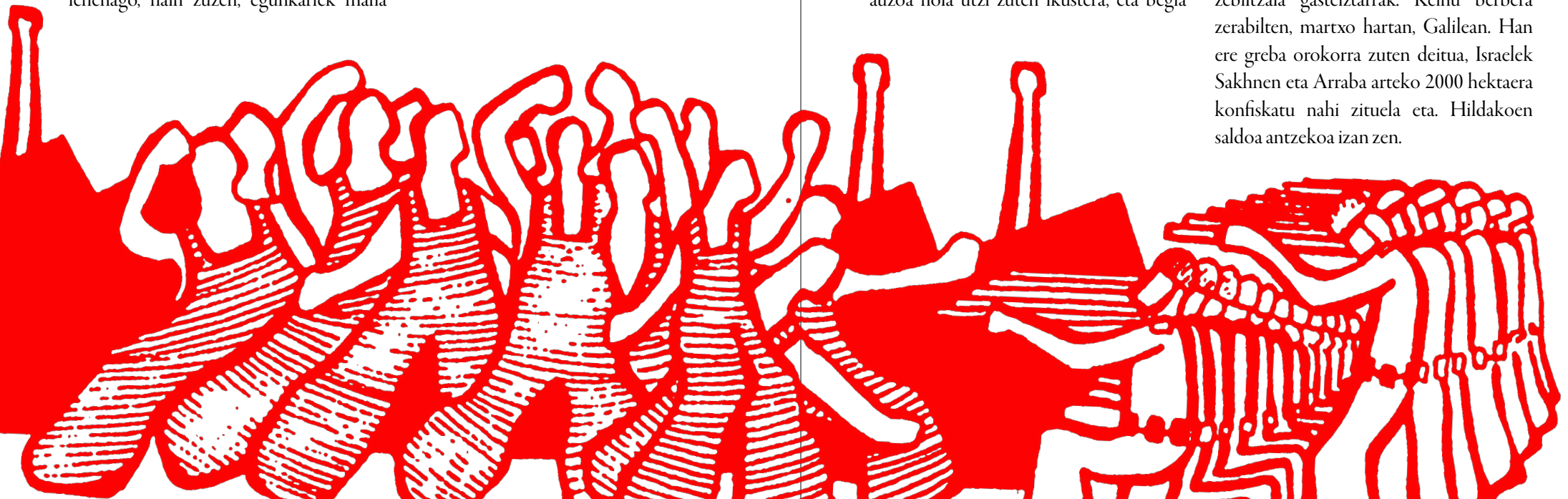
korsikarrarekin lotu zuten taldetxo batek Avignongo Aita Santuen jauregitik 118 picasso lapurtu zituen. Theodorus atxilotu egin zuten eta interrogatu eta horren ostean bihotzekoak eman zion. Koadro guztiak izan ziren berreskuratuak.

Urte hartan CIAk Bob Marleyren aurkako atentatu bat egin zuen eta Basauriko espetxearen teilatuan bost gizon bizi izan ziren 52 egunez, ezkutatuta, behin betiko ihesa prestatzen. Eta Mao Zedongek, esklerosiak jota, azken hatsa eman zuen eta Elvis Presleyren disken salmentak 400 milioira iritsi ziren eta Nikolai Stepanovitch Txernykh astronomo sobietarrak asteroide berri bat aurkitu zuen. Anga izena jarri zioten.

1976ko martxoaren 23an Nazio Batuen Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna indarrean sartu zen, eta hurrengo egunean, Junta Militarrek estatu-kolpea eman zuen Argentinan eta Kissingerrek hortzak erakutsiz eta eskuak igurtziz egin zuen irribarre. Hori baino bizpahiru aste lehenago, Andoni Txasko Díaz Zaramagara hurbildu zen bere lagunekin, aurreko eguneko istiluek auzoa nola utzi zuten ikustera, eta begia

galdu zuen poliziak emandako jipoiaren ondorioz. Martxoaren 4a zen. Egun batzuk geroago, Juan Jose Zearretak Anaitasunan idatzi zuen egun hartan, hiletaren ondoren, jendetzak ospitaleetara jo zuela, langile zaurituok, hemen gaude! oihukatuz. Eta zaurituak, ospitaleko langileak eta serorak kanpoan zeudenekin txalo sentikor eta bizi batean lotu zirela, eta besoak gora eta hatz birekin “V” gisan garaipena adieraziz zebiltzala gasteiztarak. Keinu berbera zerabilten, martxo hartan, Galilean. Han ere greba orokorra zuten deitua, Israelek Sakhnen eta Arraba arteko 2000 hektarea konfiskatu nahi zituela eta. Hildakoen saldoa antzekoa izan zen.

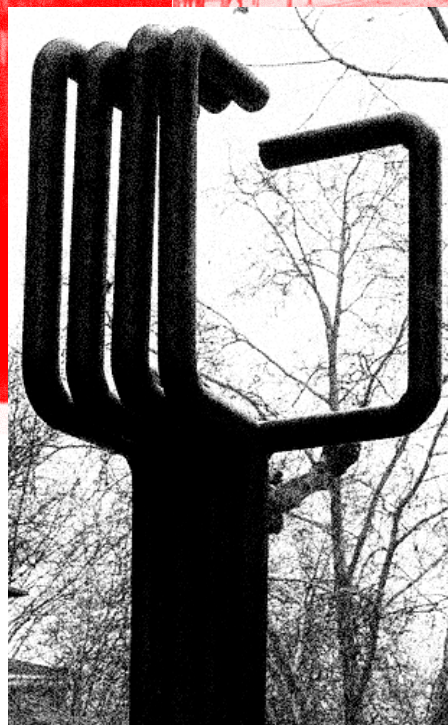

1976an, urtero lez, Sardinaren Eguna ospatu zen Santurtzin, eta arrantzaletz jantzitako Guerrilleros de Cristo Rey taldeko kide batek buruan tiro bat jota hil zuen Norma Mentxaka. Agian, Normak ere ikusiko zuen uda horretan mundu osoan zehar zabaldu zen argazkia: Hector izeneko hamabi urteko haur haren gorpua, bere lagun Mbuyisa Makhuboren besoetan, Antoinette arreba alboan. Argazkia Sam Nzima kazetariak atera zuen Soweton, Hego Afrikan, ikasleek apartheidaren aurka egindako manifestazio batean. Egun hartan poliziak 566 gazte metrailatu zituen.

Negua zen Nevadan —zehazki, azaroaren 10a—AEBk Sprit bonba atomikoa leherrarazi zuenean lurrazaleetik 183 metrora zegoen tunel batean. Zuloa, ordea, ez zen nahikoa sakona... Milioika

iodo partikulak bidea aurkitu zuten luraren barrenetik atmosferara, eta haizeak Utahn eta Arizonan, Coloradon eta Mexiko Berrian barreiatu zituen, indarra galdu eta apurka-apurka beheko belazeetara askatu arte euri ikusezin hilgarri hura. Eta larrean zebiltzan behiek belar-izpi erradioaktiboak jan zituzten eta inguruko amek katiluan esne-kondarrak ez uzteko esan zieten haurrei, jakin gabe esne horren ondorioz aulkietan eserita oinekin zorua ukitzeko txikiegiak ziren ume horiek tiroideetako minbizia garatuko zutela.

Urte hartan kubatarrek era masiboan baietsitako Konstituzioa aldarrikatu zen Habanako Carlos Marx antzokian eta Muhammad Alik kontatu zuen zergatik

itxaropen inozoarekin, komunean sartu zituztenean? Eta poliziak atea ostikoka bota zuenean?

1976an, Urquiola itsasontzia, Sestaon egina eta Persiar golkotik iritsi berria, Coruñaiko portuan hondoratu zen, 100.000 tona petrolio isuriz bertan. Ontziak su hartu zuen, eta haren inguruan orban beltz erraldoi bat zabaldu zen itsasoan, hedatu ahala arrainak itotzen eta algak pozoitzen zituen. Benigno Sánchez Lebónek hiru orduz egin zuen igeri olatu

ubel horien artean, herioan, eta kostaldea zapaldu zuenean jendea ikaratu egin zen, ezin baitzuten sinetsi marea ilun eta kartsu hartatik altxatzen zen figura ez zela gorpu belztu kiskali bat, baizik eta bizirik eta osorik zegoen gizon bat.

...

bota zuen Ohio ibaira olinpiadetan irabazitako urrezko domina eta San Nicolaseko Juan B. Justo kaleko 676. zenbakian, goizeko seiak aldera, familia bat negar-gasarekin esnatu zuten. Zer pentsatu ote zuten 3 eta 5 urte baino ez zituzten Fernandok eta Mariak etxea kez betetzen ikusi zutenean? Negar egin ote zuten gurasoek, horrela salbu egongo zirelako

Hau dena gertatu eta 50 urtera ikasleak lineako autobus batean pilatu eta Zaramagara joan ginen, buila handia eginez haiek, jendearen begirada zakarrez ohartzen ote ziren galdezka ni neure buruari. Eta, esplikazioak jasota, elizbarru goibetik eguzki argitara atera ginenean, azal-beltzaraneke mutiko batek harriduraz begiratu eta zera esan zidan ahots serioz eta bekokia zimurtuta, ulertu nahi duenaren imintzioarekin: “baina bost bakarrik hil zituzten”.

Ez nintzen azaltzeko gai izan egiatan gure hildakoak askozaz gehiago direla. Galdetzen didan hurrengoari esango diot: “1976an, Bir Lehlun...”.

Ilundu eta petralduko gara,
burumakurtu eta isildu tarteka,
baina ez dakigula askorik iraun
ez gaude eta mutualdirako,
ez geldialdirako,

Zaramagoko asesinoei
eta frankozaleei
berriz biderik irekitzerik nahi ez bada
behintzat.

Inor ez bedi etxean gera betiko.
Izan dezagun
iraultza egiteko
zenuten borondatea.

Horixe dugu nahi,
borroka modu zabal
eta emankorrean antolatzea.
Zapalkuntza salatzeke
baino gehiago,
izan nahi baitugu,
borrokan,
beste eredu bat eraikitzeke gai.

Eskerrak zuei
Amparo, Amaia, Imanol,
Bego, Montoia, Beltza
esperantza asko baita,
baina hori baino gehiago
eman baitiguzue.

Eta malko bat datorkigu
zuen hitzei begira,
erranahi eta dolorez
kemen, a,
gurea baita zuena,
gure egiteko
aski duin bagara.

Zuenetatik

Korri ezan, korri hara!
Ezin korrika joan
badatozkigu gainetik, paretik zein bazterretik.
Ez genuen bizi izan.

Baina aldean daramagu
errabia,
berrabia nahirik,
errebolta
nagusi ez den garaian,
non dira barrikadak
garaia ez den garaian?

Badira bada
langileak metatzeko etxeak,
gure lagun eta gurasoen
gainean aberasten direnak,
txakurren buru,
politikari gezurti
lehen gudari zirenak.

Badakizu Montoia,
ez dago inor ziur
baina bai gogor zigorturik.

Langileak ez dira ergelak
ergeltzen gaituzte baina,
lanean nahi dugu
jo eta su aritu,
klasearekiko leialtasuna
eraikitzen.

Denek uler dezaten.

Zuek hasitakoa azken muturrerarte eramatea
izanen da gure omenaldia.

12

MADDI
SARASUA

Itsasu, 1995

Horixe dugu nahi,
borroka modu zabal
eta emankorrean antolatzea.
Zapalkuntza salatzeke
baino gehiago,
izan nahi baitugu,
borrokan,
beste eredu bat eraikitzeke gai.

*Bildu ditugun datuen iturriak:

Lasheras, Amparo: 3 de marzo de 1976, Arabera, 2012

Gasteizko herriak sinatuta: Vitoria. De la huelga a la matanza,
Ruedo iberico, 1976

*Bildu ditugun irudien iturriak:

Martxoak 3 Elkartea: <https://www.martxoak3.org/>

Euskadiko Filmategia Filmoteca Vasca: <https://filmoteka.eus/es>

Archivos de la Transición: <https://archivodelatransicion.es/>

Gedar Langile kazeta: <https://gedar.eus/>

Fanzine hau 2026an bukatu eta
bidali da inprentara, Martxoaren 3ko
sarraskiaren 50. urteurrenean.

Diseñua eta maketazioa:

Izaro Fagundez

Inpresioa:

Txarraska Gaztetxecko Dortoka

Inprimategia.

Omenaldi onena borrokan jarraitzea da.

*50 años después, la ruptura política sigue pendiente.
El mejor homenaje que podemos hacer es llevar hasta el final lo
que nuestra clase intentó en 1976.*

Gasteizko Gazte Koordinadora Sozialistako kideok
memoria iraultzailea bizirik mantendu eta
sistemarekiko haustura aldarrikatzeko
dei egiten dugu aurtengo
Martxoaren 3an kaleak hartzera:

Ikasle grebaren mobilizazioa

11:30 Virgen Blanca

Bloke sozialista

17:30 Iparralde

Jarraian

Omenaldia

